

Jukka Pesu

Max Jakobson, Henry Kissinger ja YK:n pääsihteerivaalit 1971

Suomen kaltainen pieni ja vakaa valtio ei yleensä esiinny suurvaltojen johtajien pöydillä olevissa akuutteja päätöksiä vaativissa asiakirjoissa. Pienen valtion diplomatian ensimmäisiä ongelmia onkin oman näkemyksen saaminen niihin keskusteluihin, joissa sen kohtalosta päätetään osana kansainvälistä politiikkaa. Aina silloin tällöin kansainvälisessä politiikassa on kuitenkin hetkiä, jolloin pieni valtio nousee näkyväksi. Suomelle eräs tällainen näkymisen hetki oli Max Jakobsonin hakeutuminen YK:n pääsihteeriksi vuonna 1971. Ensimmäistä kertaa YK:n historiassa tulevasta pääsihteeristä käytiin julkista kisaa ja valinta tapahtui äänestämällä, mikä johti ehdokkaiden tekemään vaalikampanjaan.¹ Pääsihteeriksi pyrkivistä ehdokkaista Max Jakobson oli ensimmäisenä liikkeellä ja tätä kautta myös kansainvälisesti näkyvin ehdokas, mikä nosti Suomen uudella tavalla esiin. Pääsihteerikilvan myötä tapahtunut hetkellinen näkyvyyden kasvu tarjoaa puolestaan erinomaisen mahdollisuuden tutkia Suomen ulkopoliittikkaa kansainvälisestä perspektiivistä ja pohtia Suomen YK-politiikan mahdollisuuksia ja rajoituksia.

Tarkastelen artikkelissa YK:n pääsihteerikilpaa Jakobsonin tukijoiden ja ennen kaikkea Yhdysvaltojen kautta. Pääväittämani on, että ratkaisevana tekijänä Itävallan Kurt Waldheimin nousulle YK:n pääsihteeriksi oli Yhdysvaltojen pehmeä pääsihteeripeli, mikä johti lopulta Waldheimin varsin helppoon valintaan. Tämä siitä huolimatta, että hän ei kerännyt Yhdysvalloissa juurikaan kannatusta ja oli ennen kaikkea Neuvostoliitolle mieluista ehdokas. Osoitan, että Yhdysvaltojen ratkaisuihin vaikuttivat hallinnon sisäiset jännitteet ja

ajoitus, jonka takia pääsihteerin valinta kietoutui muihin kylmän sodan kysymyksiin Yhdysvaltojen ulkoasiainhallinnossa. Samalla Suomen kampanjan ylikuumeneminen lähinnä vahingoitti Jakobsonin mahdollisuuksia.

Miten tämä Yhdysvaltojen pehmeä pääsihteeripeli sopii vaalien aikana Washingtonissa istuneeseen hallintoon, joka ymmärsi aiempaa paremmin Suomen ulkopoliittikkaa, suhtautui siihen hyvinkin suosiollisesti ja piti Jakobsonia pätevimpänä ehdokkaana seuraavaksi YK:n pääsihteeriksi? Presidentti Richard Nixon ja kansallisen turvallisuuden neuvonantaja Henry Kissingerin arvostivat Suomea, joka hoiti itsenäisesti omat ulko- ja turvallisuuspoliittiset ratkaisunsa onnistuen tasapainottelemaan Neuvostoliiton paineessa ilman liiallista Yhdysvaltojen toimien moralisointia.² Yhdysvaltojen ulkoministeriössä Jakobsonia pidettiin puolestaan ainoana varteenotettavana pääsihteeriehdokkaana. Katsetta onkin syytä laajentaa Suomen ja Yhdysvaltojen kahdenvälisistä suhteista suurvallalle ensisijaiseen globaaliin tilanteeseen. Se vaikutti alkuun suosiolliselta Suomen nostettua profiiliaan YK:ssa, mutta kääntyi lopulta Jakobsonia vastaan.³

Pääsihteerikilvassa ratkaisevimmat asiat eivät – YK:n päämajan ohella – välttämättä tapahtuneet Moskovassa, jossa päädyttiin käyttämään veto-oikeutta Jakobsonia vastaan, vaan ennemminkin Washingtonissa, Lontoossa, Pariisissa ja Pekingissä, eli muissa YK:n turvallisuusneuvoston vakituisissa jäsenmaissa. Moskovan arkistoista tuleviksi mielenkiinnon kohteiksi nousevat vastustuksen syy ja kisan vaikutus Suomen idän-

1. Brian Urquhart, *A life in peace and war*. Harper & Row 1987, 225.

2. Kimmo Rentola, *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Otava 2005, 64–68; Jukka Pesu, *Suomi, rauhanturvaaminen ja kylmä sota 1956–1990. Rauhanturvaaminen osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä YK-politiikkaa*. Turun yliopisto 2020, 276–304.

3. Profiilin nosto näkyi turvallisuusneuvoston jäsenyyden 1969–1970 ohella lisääntyneinä suomalaisina YK:n sihteeristössä. 1970-luvun puolivälissä suomalaiset pitivät hallussaan neljää kahdestakymmenestä YK:n korkeimmista viroista.

suhteisiin. Itse kilpaan vastustuksen todellisella syyllä ei kuitenkaan ollut muuta merkitystä kuin sen ehdottomuus ja pitävyyt. Jakobsonille kisa-asetelma oli valmiina jo puoli vuotta ennen lopullista äänestystä ja ratkaiseva kysymys oli, millä tavoin Yhdysvallat ja Iso-Britannia vastaisivat Jakobsonia vastustaneen Neuvostoliiton asenteseen ja miten pääsihteerin valinta asettuisi osaksi suurvaltapolitiikkaa.

Artikkelin tutkimuskysymykset ovat seuraavat. Missä määrin Yhdysvallat todella tuki Jakobsonia ja hänen valintaansa YK:n pääsihteeriksi? Ketkä Yhdysvalloissa lopulta tekivät ratkaisevat päätökset pääsihteerivaalissa ja miten ne syntyivät?

Aineisto ja aiempi tutkimus

Tutkimuksen pääasiallisena aineistona ovat verkossa julkaistut lähdekokoelmat *ProQuest History Vault*⁴, *Digital National Security Archive (DNSA)*⁵, *U.S. Declassified Documents Online (Gale)*⁶, *CIA's Freedom of Information Act Electronical Reading Room*⁷, *United Nation Digital Library*⁸ sekä *Foreign Relations of the United States (FRUS)*⁹ -sarjasta niteet *United Nations, 1969–1972* ja *South Asia Crisis, 1971*.¹⁰ Erityisesti Yhdysvalloissa arkistoja on digitoitu varsin kattavasti ja niitä on avattu tutkijoiden käyttöön etäyhteydellä. Samanaikaisesti tekstintunnistuksen kehittyminen on mahdollistanut hakusanojen avulla laajojen arkistojen tehokkaan läpikäynnin. Tässä artikkelissa hakusanoina tässä ovat toimineet ”Max Jakobson” variaatioineen (kuten väärin kirjoitettuna ”Jacobson”) sekä erillisenä hakuna ”UN Secretary-General succession”. Tulosten määrä (yksittäisistä osumista reiluun neljäänkymmeneen arkistokohtaiseen osumaan) on mahdollistanut niiden läpikäynnin kokonaisuudessaan. Tulokset johtivat vielä ylimääräiseen hakuun Intian

ja Pakistanin välisestä sodasta (”India-Pakistan War”) aikarajauksella joulukuuta 1971.

Sähköisillä aineistoilla on erityispiirteitä, jotka tulee ottaa tutkimuksessa huomioon.¹¹ Ensinnäkin eri arkistoista saatujen tulosten vaihtelu on yllättävän suurta, mistä voidaan päätellä, ettei mikään yksittäinen sähköinen arkisto kata tutkimuksellisia tarpeita. Tarvitaan erilaisia aineistoja, joita tarkastella ristiin. Pääsihteerivaaleja tarkasteltaessa FRUS-sarja tarjoaa suhteellisen laajan pohjan ja kuvan Yhdysvaltojen ulkoasiainhallinnon tavasta suhtautua ehdokkaisiin ja pääsihteerin valintaan. Se on kuitenkin toimitettu otos pääsihteerin valinnasta ja jättää paljon avoimia kysymyksiä yksittäisen ehdokkaan näkökulmasta. Kun tätä aineistoa täydentää vertaamalla useamman verkkoarkiston aineistoihin, voi lähdepohjan todeta olevan jo varsin vahva. Toiseksi hakusanoilla etsittäessä relevanttia aineistoa löytyy yhteyksistä, joista sitä ei muuten osaisi etsiä, ja näin ollen sähköiset aineistot tarjoavat tutkimukselle aidosti uutta aineistoa. Samalla kuitenkin tulokset tulevat yleensä yksittäisinä dokumentteina,¹² joten niiden syntyyn vaikuttaneeseen kontekstiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Pääsihteerikampanja on herättänyt Suomessa kiinnostusta siitä lähtien, kun Neuvostoliitto joulukuussa 1971 turvallisuusneuvoston pysyvän jäsenen veto-oikeudellaan kaatoi ennakkosuosikkina pidetyn Jakobsonin ja valituksi tuli Waldheim. Keskustelu käynnistyi heti tuoreeltaan siitä, oliko Max Jakobson henkilönä epämieluisen vai herättikö Suomen lisääntynyt puolueettomuus Neuvostoliitossa vastareaktion. Toinen mielenkiintoa herättänyt kysymys oli Suomen YK-läheystön sekä Jakobsonin ympärille kerääntyneen diplomaattikunnan itsenäisyys pääsihteerin

4. Yli 21 miljoonaa sivua asiakirjoja Yhdysvaltojen historiasta vuosilta 1636–1998.

5. Yli 150 000 kokonaista aiemmin salattua dokumenttia Yhdysvaltain ulko- ja turvallisuuspolitiikasta toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta.

6. Yli 600 000 sivua Yhdysvaltain hallinnon aiemmin salattuja asiakirjoja 1900- ja 2000-luvulta.

7. CIA:n Freedom of Information Act -menettelyn kautta tai muuten julkaisemat alkuperäiset dokumentit.

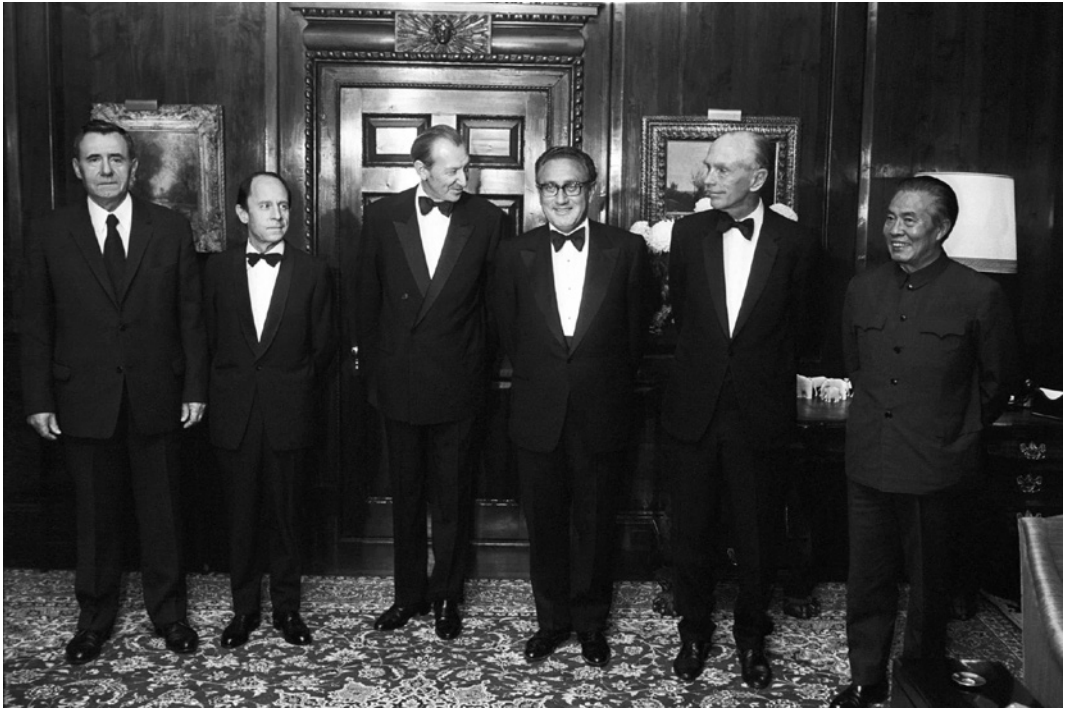
8. YK:n tuottama materiaali, kuten viralliset dokumentit, julkaisut ja metadata YK:n äänestystuloksista. Turvallisuusneuvoston istunnot pääsihteerin valinnan ajalta eivät ole julkisesti saatavilla.

9. Yhdysvaltain ulkoasiainhallinnon historiajaoston toimittamat kokoelmat, jotka on jaoteltu presidenttien ja aihealueiden mukaisesti niteisiin.

10. Mainittujen lisäksi olen käyttänyt yhtä Urho Kekkosen arkistosta (Orimattila) löytyvää Jakobsonin kirjettä. Muuten suomalaisen aineisto on käyty varsin tarkasti läpi mm. Timo Soikkasen tutkimuksissa.

11. Sähköisten aineistojen käytöstä ja digitaalisen historian erityispiirteistä ks. Hannu Salmi, *What Is Digital History?* Polity Press 2020.

12. Tästä poikkeuksena on *ProQuest History Vault*, jossa tulokset tulevat jopa useampisatasivuisina paketteina.

vaalissa. Tätä ryhmittymää kutsuttiin erityisesti vasemmistossa ”everstijuntaksi” tai ”tohtorikoplaksi” antaen näin ymmärtää sen harjoittaneen itsenäistä ja Suomen virallisesta ulkopoliitikaista eroavaa linjaa YK:ssa.¹³ Myöhemmässä kirjallisuudessa erityisesti Juhani Suomi on kritisoitunut Jakobsonin toimintaa pääsihteerivaalissa, ja esittänyt tämän kunnianhimon ylittäneen Suomen valtiollisen edun. Sen sijaan Suomen kampanjaa tehneet Jakobson, Ilkka Pastinen ja Risto Hyvärinen ovat puolustelleet muistelmissaan omaa toimintaansa ja varsin kovaksi yltynyttä kampanjaa.¹⁴

Kokonaisvaltaisempi ja myös objektiivisempi tulkinta pääsihteerinvaalien suomalaisesta problematiikasta on kerrottu Timo Soikkasen ulkoasiainministeriön historiategosten jälkimmäisessä osassa.¹⁵ Tosin Soikkasen suomalaista ulkopolitiittista päätöksentekoa laajasti ja ansiokkaasti

■ Kuva 1. Turvallisuusneuvoston viidellä vakituksella jäsenvaltiolla on pysyvä veto-oikeus neuvoston päätöksiin, kun taas yleiskokouksessa jokaisella on yksi ääni eikä veto-oikeutta. Kuvassa turvallisuusneuvoston vakituisten jäsenmaiden YK-delegaatioiden johtajat ja YK:n pääsihteerit 26.9.1973. Vasemmalla Neuvostoliiton Andrei Gromyko, Ranskan Michel Jobert, pääsihteerit Kurt Waldheim, Yhdysvaltain Henry Kissinger, Ison-Britannian Alec Douglas-Home ja Kiinan Huang Hua. Lähde: UN7614707, UN Photo/Teddy Chen.

luotaavaa tutkimusta on arvosteltu siitä, että se ei juurikaan ota huomioon kansainvälistä tutkimusta eikä aineistoja.¹⁶ Tämä kritiikki pätee myös pääsihteerinvaalin käsittelyyn, jossa ei juurikaan viitata ulkomaisiin lähteisiin ja tulkinta luotaa ennen kaikkea ulkoministeriön ja presidentti Kekkonen politiikkaa Jakobsonin kampanjan taustalla.

13. Timo Soikkanen, *Presidentin ministeriö. Ulkoasiainhallinto ja ulkopoliittikan hoito Kekkonen kaudella. Uudistumisen, ristiriitojen ja menestyksen vuodet 1970–81*. Otava 2008, 183–184.

14. Vrt. Juhani Suomi, *Presidentti. Urho Kekkonen 1962–1968*. Otava 1994, 597–629 ja Ilkka Pastinen, *Yläkerran ylhäisyys. Tuokiokuvia neljältä vuosikymmeneltä ulkoasiainhallinnossa*. Otava 1994, 243–278; Max Jakobson, *38. kerros. Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1965–1971*. Otava 1983, 322–379; Risto Hyvärinen, *Virkamiehiä, viekkautta ja vakoilua*. Otava 2000, 131–168.

15. Soikkanen 2008, 295–311.

16. Raimo Väyrynen, *Ulko- ja sisäpolitiikkaa ulkoministeriössä. Tieteessä tapahtuu 27* (2009), 53.

Vuoden 1971 pääsihteerivaalin tarjoaman mielenkiintoisen asetelman huomioiden on jokseenkin erikoista, että Suomessa muuten runsaasti huomiota herättänyttä kampanjaa ei ole tutkittu käytännössä juuri lainkaan ulkoapäin. Tutkimuksessa on keskitytty pelkästään suomalaisiin lähteisiin ja suomalaisiin näkemyksiin, vaikka yksittäisen valtion kansainvälisiä suhteita tarkasteltaessa kansainvälinen tilanne vaikuttaa suoraan sen tekemään politiikkaan. Tämä itseltään selvältä kuulostava huomio ei aina ole täysin selvää tutkimusta tehtäessä. Tutkijan katseen kohdistuminen liian ahtaasti yksittäisiin toimiin tai valtioihin rajaa sekä aineistoa että tulkintoja. Tämä artikkeli kannustaa tarkastelemaan Suomen ulkopoliittikkaa ja kahdenvälisiä suhteita tutkimuksen kohteena olevia maita laajemmasta perspektiivistä sekä hakemaan selitystä Suomea koskettaneille ratkaisuille kansainvälisistä kehityskuluista. Kylmä sota oli luonteeltaan globaali ja keskinäisriippuvainen, eikä Suomi missään vaiheessa muodostunut näistä vapaaksi poikkeustapaukseksi, vaikka erityisesti poliittisessa puheessa Suomen *sui generis* -asemaa tahdottiin painottaa. Tilanteet toisella puolella maapalloa sekä niiden vaikutukset kylmän sodan intensiteettiin vaikuttivat suoraan Suomen mahdollisuuksiin tehdä omaa ulkopoliittikkaansa.¹⁷

Globaalin näkökulman korostamisen ja Suomen kylmän sodan ulkopoliittisen aseman lisäksi artikkeli käsittelee erityisesti Yhdysvaltojen ulkoasiainhallinnon keskinäisiä jännitteitä ja tapaa jäsentää kansainvälisiä suhteita. Erityisesti esiin nousee Henry Kissingerin rooli pääsihteerivalinnassa. Hänen asemansa Yhdysvaltojen ulkopoliitikassa sekä vallan keskittäminen Valkoiseen taloon ja erityisesti Kissingerille itselleen ovat laajasti tutkittuja aiheita, joskin tulkintojen kirjo houkuttelee yhä uusiin esityksiin Kissingerin monitahoisesta persoonasta.¹⁸

Pääsihteerivaali yksittäisenä tapauksena heijastelee laajempaa suomalaista ja kansainvälistä keskustelua. Ensinnäkin Kissingerin epäselvä rooli pääsihteerivaalissa saa uusien aineisto-

jen valossa selvyden ja samalla tämä herättää laajemman kysymyksen Kissingerin suhteesta kansainvälisiin järjestöihin. Yhdysvallat joutui 1970-luvun vaihteessa talouden taantumana, pitkittyneen ydinasekilpailun ja Vietnamin sodan takia sisäisen ja ulkoisen paineen alaiseksi, mikä vaikutti Nixonin ja Kissingerin suhtautumiseen kylmään sotaan. Yhdysvallat ryhtyi korostamaan sotilaallisen patoamisen sijasta yhä enemmän kansainvälistä voimatasapainoa ja Neuvostoliiton sitouttamista kansainväliseen järjestelmään. Samaan aikaan Yhdysvalloissa nosti päätään suoranainen YK:n vastustus, joka kumpusi dekolonisaatiosta ja globaalin etelän esiinmarssista. Uusien jäsenmaiden myötä yleiskokouksen päätöslauselmat kääntyivät yhä useammin Yhdysvaltojen kantaa vastaan, mikä tulkittiin maassa suoranaisena amerikkalaisvastaisuutena.¹⁹ Myös Kissingerin ja Nixonin suhde kansainvälisiin järjestöihin oli jännitteinen. Kissinger ei uskonut YK:n kaltaiseen kaikkien kansojen tasa-arvoiseen yhteisöön, vaan etsi tasapainoa suoraan suurten maiden kesken.²⁰

Kissinger osasi kuitenkin tarvittaessa käyttää YK:ta taitavasti hyväkseen ajaessaan Yhdysvaltojen etuja maailmalla. Vaikka Kissinger monesti purki turhautumistaan YK:n kankeaan järjestelmään, oli sen ja erityisesti turvallisuusneuvoston kautta mahdollista sitouttaa muita maita mukaan konfliktien ratkaisuun ja kansainvälisen voimatasapainon ylläpitoon tavalla, joka piti suurvaltasuhteet pystyssä.²¹ Tämä puoli Kissingerin ulkopoliitikassa ja YK:n merkityksestä kylmän sodan aikana kaipaa lisää tutkimusta, mutta pääsihteerivaalin kannalta tällä oli merkitystä ennen kaikkea siinä mielessä, että pääsihteerillä ja hänen profiilillaan oli Yhdysvalloissa ja Valkoisessa talossa väliä. Tämä tarkoitti sitä, että valinta tapahtui turvallisuusneuvoston vaaleista huolimatta ennen kaikkea suurvaltojen ja turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten välisinä. Valituksi tullakseen ehdokkaan piti saada jonkin verran kannatusta myös muilta turvallisuusneuvoston jäseniltä, mutta tärkeimpiin neuvotte-

17. Globaalista kylmästä sodasta esim. Sebastian Conrad, *What Is Global History?* Princeton University Press 2016, 1–16, 31–36.

18. Ks. esim. David Runciman, Don't be a Kerensky! *London Review of Books* 42 (2020), 13–16.

19. Mark Mazover, *Governing the World. The History of an Idea*. Penguin Books 2012, 264–272, 308–311.

20. Esim. Jeremi Suri, *Henry Kissinger and the American century*. Belknap 2009, 169, 184–185.

21. Ks. Jussi Hanhimäki, *The Flawed Architect. Henry Kissinger and American Foreign Policy*. Oxford University Press 2004, 309–311; Pesu 2020, 319–324.

luihin uudesta pääsihteeristä heitä ei laskettu. Myöskään yleiskokouksella ei ollut sananvaltaa pääsihteerin valinnassa, ja sen tehtävänä oli vain vahvistaa turvallisuusneuvoston päätös. Näin ollen YK ei itsessään ole erityisen tärkeä toimija toisin kuin kysymyksissä, joissa esimerkiksi pääsihteerin itse on aloitteentekijänä ja välittäjänä suurvaltojen välissä.

Suomessa kansainväliset aineistot huomioivan tutkimuksen puute on jättänyt tilaa epätarkoille tulkinnoille erityisesti Yhdysvaltojen suhteesta Suomeen ja Jakobsoniin: Yhdysvaltoja on syytetty suoranaisesta petturuudesta. Vuonna 2004 Yhdysvalloissa julkaistiin FRUS-sarjassa dokumentteja vuoden 1971 pääsihteerikilvasta. Näiden perusteella toimittaja Olli Ainola teki *Kauppalehti Pressoon* laajasti Suomessa levinneen väitteen, jonka mukaan Yhdysvallat oli pettänyt Suomen ja oli Neuvostoliiton sijaan ratkaissut koko kisan. Se ei lupauksistaan huolimatta tukenutkaan Jakobsonin ehdokkuutta, vaan käytti tätä vain syöttinä U Thantin syrjäyttämiseen pääsihteerin paikalta, minkä jälkeen Waldheim ajettiin kompromissina sisään. Yksittäisiä dokumentteja varsin tarkoituksenmukaisesti lukien syntyi tulkinta, jonka mukaan suomalaisille ”vاهدeldettiin häpeämättä.”²² Jakobson on myös itse kirjassaan 38. kerros syyttänyt Yhdysvaltain YK-lähettiläs George Bushia takinkäänöstä ja oman poliittisen uran kehittämistä YK:n kustannuksella.²³ Onko näille väitteille löydettävissä totuus pohjaa myös uusien aineistojen valossa?

Asemien hakeminen ennen äänestystä

Suomi ilmoitti YK:ssa pysyvänä edustajana toimineen Jakobsonin ehdokkuuden pääsihteeriksi välittömästi sen jälkeen, kun U Thant helmikuun

alussa 1971 totesi, ettei hänellä ole aikomuksia jatkaa uudelle kaudelle. Jakobson oli alkuun ainut kandidaatti ja esimerkiksi Yhdysvaltojen keskustelupalvelu CIA:ssa uskottiin Jakobsonin mahdollisuuksiin tulla valituksi. CIA:n mukaan suurimmat esteet valinnalle olivat Jakobsonin juutalainen tausta sekä hänen vuonna 1968 kirjoittamansa kirja *Kuumalla linjalla*, josta Neuvostoliiton uutistoimisto Novosti julkaisi marraskuussa 1969 erittäin kriittisen arvostelun. Novostin mukaan Jakobsonin tulkinnat Suomen puolueettomuudesta eivät olleet sopusoinnussa YYA-sopimuksen kanssa.²⁴

Jos helmikuussa CIA:ssa oli vielä uskottu näiden esteiden olevan ylitettävissä ja raportoitiin jopa jonkinlaisesta Neuvostoliiton epävirallisesta tuesta tai ainakin Jakobsonin hyväksyttävyydestä, niin huhtikuussa kaikki muuttui. CIA:n mukaan neuvostoliittolainen virkamies vastasi kysymykseen Jakobsonin ehdokkuudesta leveän hymyn saattelemana: ”Voin melko varmasti kertoa, että hänestä ei tule seuraavaa pääsihteerää.”²⁵ Kevään edetessä Jakobsonin kampanja oli alamäessä ja Waldheim ryhtyi valmistelemaan omaa ehdokkuuttaan entistä näkyvämmiin.²⁶ CIA:ssa epäiltiin Moskovan pelkäävän dynaamisen Jakobsonin luovan ongelmia Neuvostoliitolle, eikä Pekingin hyväksyvä kanta Jakobsonia kohtaan ainakaan hälventänyt epäilyjä. Elokuussa Neuvostoliitto ryhtyi tarjoamaan Ruotsin Moskovan-lähettiläs Gunnar Jarringia vaihtoehtona. CIA:n mukaan tämä saattoi olla keino viedä kannatusta Jakobsonilta, jonka piti olla Pohjoismaiden yhteinen ehdokas.²⁷

Toukokuussa Yhdysvaltojen YK-lähettiläs George Bush totesi tulleen ”vastentahtoisesti” siihen lopputulokseen, ettei Yhdysvalto-

22. Olli Ainola, Washington petti Max Jakobsonin. *Kauppalehti Presso* 19.3.2005. Ks. myös Suurvaltoihin ei kannata luottaa. *Ilta-lehti* 21.3.2005, pk; Perttu Kauppinen, Kauppalehti Presso: Yhdysvallat veti tuen Jakobsonilta. *Helsingin Sanomat* 20.3.2005.

23. Jakobson 1983, 347, 355, 363–364.

24. CIA Weekly Summary no. 0356/71, 5.2.1971, CIA's Freedom of Information Act Electronical Reading Room, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A008500050001-5.pdf> (21.1.2021); CIA Weekly Summary no. 0400/69, 12.12.1969, CIA's FOIA Electronical Reading Room, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A007500030001-8.pdf> (21.1.2021).

25. CIA Central Intelligence Bulletin 27.4.1971, CIA's FOIA Electronical Reading Room, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00975A018900030001-8.pdf> (21.1.2021). ”I can tell you quite positively that he will not be the next secretary general”.

26. CIA Weekly Summary no. 0371/71, 21.5.1971, CIA's FOIA Electronical Reading Room, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A008800020001-5.pdf> (21.1.2021).

27. The President's Daily Brief, 31.8.1971, CIA's FOIA Electronical Reading Room, https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0005992835.pdf (21.1.2021); Central Intelligence Bulletin T 42, 31.8.1971, CIA's FOIA Electronical Reading Room, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00975A019900040003-5.pdf> (21.1.2021).

jen ykkösehdokas Jakobson voisi tulla valituksi Neuvostoliiton ja arabimaailman vastustuksesta johtuen. Bushin mukaan vaarana olisi U Thantin jatkaminen uuden viisivuotiskauden turvin, ellei Yhdysvallat etsi uutta ehdokasta. Isossa-Britanniassa tultiin saman tyyppisiin päätelmiin ja muita potentiaalisia ehdokkaita ryhdyttiin listaamaan ylös. Yhdysvaltojen ulkoministeriössä Jakobsonilla oli kuitenkin edelleen vahva kannatus.²⁸

Lokakuussa U Thantin vetäytyminen syrjään oli Yhdysvaltain YK-lähetystön mukaan yleisesti hyväksytty ja seuraajaehdokkaista vahvin oli edelleen Max Jakobson, jota pidettiin lähetystön mukaan yleisesti parhaana ehdokkaana. Lännessä ja Skandinaviassa Jakobsonia tuettiin ja samoin ainakin jossain määrin Kiinassa.²⁹ Ranska olisi halunnut ranskankielisen pääsihteerin, joka ei olisi kovin omapäinen vaan kuuntelisi turvallisuusneuvoston pysyviä jäseniä. Sujuvaa ranskaa

■ Kuva 2. Suomi nosti profiiliaan ja näkyvyyttään YK:ssa 1960-luvun mittaan. Näkyvin esimerkki aktiivisuuden kasvusta oli Suomen hakeutuminen ja pääseminen YK:n turvallisuusneuvoston jäseneksi 1969–1970. Kuvassa Max Jakobson Suomen edustajana turvallisuusneuvostossa 12.6.1970. Hänen takanaan istuu Ilkka Pastinen. Lähde: UN7770725, UN Photo/ Yutaka Nagata.

puhuva Waldheim pyrki käyttämään tätä hyväkseen. Neuvostoliitto oli myös tehnyt ranskalaisille tarjouksen Jakobsonin vaihtamisesta Suomen Ralph Enckelliin, joka puhui ranskaa ja työskenteli Pariisissa OECD-edustustossa. Ranskan ulkoministeriön mukaan he eivät kuitenkaan halunneet kaataa Jakobsonia, jos suurvallat pääsisivät hänestä yksimielisyyteen.³⁰

Arabivaltioissa puolestaan pelättiin, että juutalainen pääsihteerin saattaisi suhtautua aiempaa

28. FRUS, 1969–1976, Volume V, United Nations, 1969–1972. Toim. Evan M. Duncan & Edward C. Keefer. United States Government Printing Office 2004, 382–383, 387–388.

29. FRUS, United Nations, 401.

30. Pariisista Washingtoniin 9.9.1971, PARIS 1173, Folder: 101076-008-0593, ProQuest History Vault, <https://hv.proquest.com> (17.10.2019); FRUS, United Nations, 390, 402; Interview with Ambassador Jacques Leprette / by James S. Sutterlin 8.4.1991. United Nation Digital Library, <https://digitallibrary.un.org/record/478446?ln=en> (21.1.2021); Soikkanen 2008, 305.

ymmärtäväisemmin Israelin politiikkaan. Tästä huolimatta arabivaltiot eivät olleet yhtenäisenä ryhmänä Jakobsonia vastaan. Vaikka esimerkiksi Marokossa toivottiin, että Jakobson kammettaisiin Euroopan taholta syrjään, Suomi sai Algeriasta, Jordanista ja Libanonista jopa jonkinlaisia tuen osoituksia, joista Jakobson kertoi myös Bushille.³¹ Suurimpana esteenä oli siis Neuvostoliitto, joka ei sekään suoraan tai julkisesti ottanut kantaa Jakobsonia vastaan, vaan tieto vastustuksesta tuli lähinnä takaportin kautta ja virallisesti puhuttiin ennemminkin arabimaailman vastustuksesta.³²

Syynä Neuvostoliiton kiertelyyn on nähtävissä sen oman järjestelmän kulisseyssä kukkinut antisemitismi ja Jakobsonin epäilyjä herättäneet yhteydet länteen, joita ei kumpaakaan haluttu liiaksi julkisuudessa pöyhä. YK:n pääsihteerin sotilaallisena neuvonantajana toiminut Lauri Koho tutki pääsihteerivaalin jälkeen syitä Neuvostoliiton vetoon ja raportoi löydöksistään sotilastiedustelun päällikkö Raimo Heiskaselle. Kohon mukaan erityisesti Jakobsonin vanhempien väitetty sionistinen tausta vaikutti Neuvostoliiton kielteiseen suhtautumiseen. Samasta asiasta Kekkonen puhui kansliapäällikkö Antero Jyrängille mainiten myös Jakobsonin vaimon. Toisaalta Kimmo Rentola on todennut KGB:n Viktor Vladimirovin sanoneen maaliskuussa 1971 Itä-Saksan Helsingin-lähetystön saunassa Jakobsonin olleen amerikkalaisten agentti, eikä hänellä näin ollen ollut mahdollisuuksia pääsihteeriksi.³³

Jakobsonin kampanja perustui tähän Neuvostoliiton kiertelyyn. Jakobson vakuutteli Bushille, ettei Neuvostoliitto tulisi julkisesti estämään veto-oikeudellaan suomalaisen pääsihteerin valintaa ja lisäksi Kekkonen pystyisi hoitamaan omilla henkilökohtaisilla suhteillaan Mosko-

van puolelleen.³⁴ Epäily Jakobsonin mahdollisuuksia kohtaa poiki kuitenkin Yhdysvaltojen YK-lähetystössä uusien ehdokkaiden etsinnän. Tähän vaikutti myös Jakobsonin ja Bushin heikko henkilökohtainen suhde, jossa kemiat eivät kummallakaan puolella kohdanneet.³⁵ Yhdysvaltain YK-edustustossa kakkosmiehenä työskennellyt Tabley Bennett on muistellut, että toisin kuin Waldheim, Jakobson oli varsin kylmäkiskoinen ja vaikka Yhdysvalloissa häntä pidettiin pätevimpänä, häntä ei ajettu mitenkään härkämpäisesti.³⁶ Bushin ohella myös Yhdysvaltojen kansalliseen turvallisuusneuvostoon (NSC) kuulunut Marshall Wright oli siirtymässä epäilevälle kannalle Jakobsonin suhteen. Tällä oli suuri vaikutus Valkoisen talon kannan muodostukseen.

George Bush löysi itselleen mieluisan ehdokkaan YK:n pakolaisjärjestön (UNHCR) pääsihteeristä, prinssi Sadrudin Aga Khanista. Bush lähetti heinäkuussa Aga Khania ylistävän sähkönen ulkoministeri William Rogersille, jossa hän kehui tämän hyviä ominaisuuksia pääsihteerin virkaan. ”Tämä mies on kuin henkäys raikasta ilmaa” totesi Bush ja jatkoi, että Aga Khan ”voisi olla voittaja heille huolimatta jostain ilmeisistä ongelmista.”³⁷ Suurin ongelma oli, että Aga Khan oli nuori ja rikas prinssi, mikä aiheutti myöhemmin sen, että Neuvostoliitto ja Kiina vastustivat häntä, eikä hän muuallakaan kerännyt erityistä suosiota.³⁸

Aga Khan nousi kuitenkin Kissingerin huomion kohteeksi ennen pääsihteerivaaleja. YK:n edustajana toimineen Aga Khanin oli tarkoitus tavata Intian ja Pakistanin välille kehitymässä olevan konfliktin johdosta presidentti Nixon marraskuussa ja tästä syystä George Bush lähetti heinäkuun arvionsa hänestä Valkoiseen taloon.³⁹ Samana päivänä Kissinger sai myös toisen sähkö-

31. FRUS, United Nations, 401; Rabatista Washingtoniin 6.7.1971, RABAT 3388, Folder: 016572-005-0439, ProQuest History Vault (17.10.2019).

32. Ks. esim. Moskovasta Washingtoniin 14.5.1971, MOSCOW 3201, Folder: 009248-010-0619, ProQuest History Vault (17.10.2019).

33. Pesu 2020, 300–301; Rentola 2005, 389; Antero Jyränki, *Kolme vuotta linnassa. Muistiinpanoja ja jälkiviisautta*. WSOY 1990, 135.

34. FRUS, United Nations, 398, 401.

35. FRUS, United Nations, 412; Jakobson 1983, 347, 355, 363–364.

36. Interview with Ambassador W. Tapley Bennett / by James S. Sutterlin 24.7.1990, United Nation Digital Library.

37. George Bush William Rogersille 13.7.1971, Folder: 102679-005-0617, ProQuest History Vault (21.10.2019). ”This man is a breath of fresh air. [...] He could be a winner for us in spite of some obvious problems.”

38. FRUS, United Nations, 412.

39. George Bush H. R. Haldemanille (cc. Dr. Henry A. Kissinger) 10.11.1971, Folder: 102679-005-0617, ProQuest History Vault (21.10.2019).

keen, jossa Wright puolestaan epäili Kissingerin toivovan Jakobsonista seuraavaa pääsihteeriä, mutta pyysi lupaa etsiä muita vaihtoehtoja. Tämän sähkeen alakulmaan Kissinger kirjoitti huomion: ”en ole kiinnostunut Jakobsonista. Olen [Chilen Felipe] Herreraa vastaan. Pitäisin eniten Sadruddin [Aga] Khanista.”⁴⁰ Tämä huomio kääntyi Olli Ainolan artikkelissa suoraksi sitaattiksi: ”Jakobson ei kiinnosta minua vähäisissäkään määrin”. Ainola tulkitsee yliampuvasti Yhdysvaltojen pettäneen Suomen ja käyttäneen suomalaisia siekailematta omaksi edukseen U Thantin syrjäyttämisessä.

Mitä ilmeisemmin Kissinger, jonka energia oli muualla kuin YK-asioissa, luotti sekä George Bushin että Marshall Wrightin neuvoihin pääsihteerin valinnassa ja molemmat näistä olivat siirtyneet epäileville kannoille Jakobsonin suhteen. Ainolan mukaan kohteliaita sanoja käyttämällä ”suomalaisiin pumpattiin piristeitä, että nämä jaksaisivat roikkua menossa mukana.” Ainola toteaa Kissingerin ensin vakuuttaneen Risto Hyväriselle tukeaan ja heti seuraavana päivänä todenneen Wrightille, ettei Jakobson kiinnostanut häntä.⁴¹ Tapahtumien välissä oli kuitenkin viikko,⁴² jonka aikana sekä Wright että Bush esitivät epäilyjään Jakobsonia kohtaan Kissingerille ja painottivat vaihtoehtojen etsimistä. Kissingerin vastaus kohdistuu enemmän Wrightin arveluun siitä, että Kissinger haluaisi välttämättä Jakobsonin pääsihteeriksi, kuin tuen täydelliseen puutteeseen. Jos Suomen huippudiplomaatit todella uskoivat, että Yhdysvallat pitäytyisi ilman vaihtoehtoja suunnitelmaa Jakobsonissa, tämä oli naivi käsitys suurvallasta ja sen näkökulmista.

Suomalaisia ei tarvinnut myöskään pitää valehellisilla lupauksilla kisassa mukana, sillä suomalaiset halusivat itse jatkaa loppuun saakka, vaikka hälytysmerkit olivat ilmassa. Tässä mielessä U Thantin astuminen sivuun oli myös Jakobsonin tavoitteena ja Jakobson itse totesi Bushille,

että Yhdysvallat voisi korostaa muille muutoksen tärkeyttä.⁴³ Väitetty petturuus ja suomalaisten ”sumuttaminen” vähättelevät ennen kaikkea Jakobsonin omaa toimijuutta, sillä suomalaiset eivät olleet tässä pelissä suinkaan vain vastaanottajan asemassa.

Jakobsonin ”Kiinan-kortti”

Jaakko Iloniemen tiedustellessa vuosia myöhemmin Kissingeriltä syytä pääsihteerivaalin äänestyskäyttäytymiseen, Kissinger vastasi päätösten syntyneen ulkoministeriössä.⁴⁴ Myös Jakobson on myöhemmin todennut, ettei Kissinger ollut kiinnostunut syksyllä 1971 YK:sta, vaan keskittyi suureen kuvioon Moskova–Washington–Peking.⁴⁵ Oman roolin vähättely oli kuitenkin ennemminkin keino väistää uteluja kuin totuus pääsihteerin valinnasta, jossa nimenomaan Kissinger pelasi kuin pelasikin ratkaisevaa roolia.

Vain pari päivää ennen pääsihteerivaalin toden teolla aloittaneita turvallisuusneuvoston vakituisten jäsenvaltioiden ensimmäisiä tunnustelevia kokouksia Yhdysvaltojen ulkoasiainhallinnossa suunniteltiin vastausta Kiinan YK-jäsenyyden siirtymiseen Taiwanilta Kiinan kansantasavallalle. Aihe oli tärkeä, sillä Nixon suunnitteli Kiinan matkaa, joka toteutui helmikuussa 1972 avaten maiden välisissä suhteissa uuden aikakauden. Ulkoministeriön joulukuussa 1971 aiheesta tekemän selvityksen mukaan Yhdysvaltojen tavoitteena oli ”vakuuttaa Kiina siitä, että heidän yhteinen intressinsä oli valita pääsihteeriksi, jolla olisi erinomaiset valtiomiehen ominaisuudet ja johtamistaito, joita tarvittiin YK:n suurista hallinnollisista ja taloudellisista ongelmista selviytymiseen.”⁴⁶ Ulkoministeriön ehdokas oli Max Jakobson, jonka mahdollisuudet tulla valituksi paranisivat suuresti, jos Kiina oli valmis hyväksymään Jakobsonin, mitä se lopulta myös oli. Kissinger ei täysin yhtynyt tähän ulkoministeriön arvioon.

40. FRUS, United Nations, 412–413. ”I have no interest in Jakobson. I am against Herrera. I would prefer Sadruddin Khan”.

41. Olli Ainola, Washington petti Max Jakobsonin. *Kauppalehti Presso* 19.3.2005.

42. Conversation Between Dr. Kissinger and Risto Hyvarinen 3.11.1971, Helmut Sonnenfeldt 9.11.1971, Folder: 101076-004-0547, ProQuest History Vault (20.5.2019). Ainola tulkitsee muistion laatimispäivän 9.11. tapaamispäiväksi.

43. FRUS, United Nations, 392.

44. Leikola ja Lähde: YK ja Suomi. Yle Areena, <https://areena.yle.fi/audio/1-3022884> (20.1.2021).

45. Max Jakobson, 20. vuosisadan tilinpäätös 2. *Pelon ja toivon aika*. Otava 2001, 483.

46. Submission of NSSM 141 [includes study]. Presidential Directives, Part II, DNSA (21.5.2019). ”Convince PRC that it is our mutual interest to elect a Secretary General with outstanding qualifications as a statesman and managerial talent to cope with UN’s substantial administrative and financial problems.”

Waldheimin valinnan jälkeen Kissinger totesi Nixonille, että uusi pääsihteeri tulisi olemaan parempi kuin edeltäjänsä. Nixonin vastaus oli jokseenkin lakoninen: ”no, ei huonompi”.⁴⁷ Kissingerin mukaan äänestys olisi voinut jatkua vielä muutaman kierroksen, muttei ollut varmaa olisiko vahva YK:n pääsihteeri Yhdysvaltojen etujen mukainen, erityisesti jos tämä ei olisi suosiollisempi heille kuin U Thant. Lauseen takaa paistaa ajatus, että heikkoa pääsihteeriä olisi helpompi ohjailla kuin varsin itsenäiseksi tiedettyä Jakobsonia. Kissinger ymmärsi Suomen tekemää politiikkaa ja piti Jakobsonia kenties pätevimpänä ehdokkaana, mutta tämä ei tarkoittanut sitä, että hän olisi Yhdysvaltojen kannalta paras valinta tehtävään. Tässä ulkoministeriön ja Valkoisen talon mielipiteet erosivat toisistaan.

Kissingerin pessimistisiin kommentteihin saattoi osaltaan vaikuttaa se, että Jakobsonin pääsihteeripelissä oli ylikuumenemisen merkkejä varsinkin sen loppuvaiheilla. Erityisen kohtalokas virhe oli suomalaisten käyttämän ”Kiinan-kortin” ylipelaaminen Jakobsonin hyväksi. Jakobson teki jo keväällä 1971 Itä-Aasian kiertomatallaan johtopäätöksen, jonka mukaan nimenomaan Kiina tulisi olemaan pääsihteerikilvassa ratkaisevassa asemassa, vaikka Kiinan kansantasavalta ei ollut vielä edes YK:n jäsen. Jakobsonin mukaan jäsenyys olisi todennäköinen keväällä ja turvallisuusneuvoston muiden maiden olisi kuunneltava Kiinan kantaa.⁴⁸

Päätelmä Kiinan merkityksestä osui oikeaan, mutta pyrkimys käyttää Kiinan asemaa hyväksi Jakobsonin kampanjassa ei ollut täysin onnistunut. Suomi oli ollut jo pidempään Pekingin YK-jäsenyyden kannalla ja Jakobson toi tätä voimakkaasti esille esiintyen Kiinan hyväksymänä ehdokkaana.⁴⁹ Ilkka Pastisen mukaan ”Kiinan-

korttia” pelattiin etenkin loppuvaiheessa, kun muut kortit pettivät.⁵⁰ Marshal Wrightiä tämä alkoi ärsyttää jo syksyllä. Wright, joka vielä syyskuussa kirjoitti Kissingerille pitävänsä Jakobsonista ja hänen määrätietoisuudestaan, totesi marraskuussa, ettei ollut yhdessä Bushin kanssa mitenkään ihastunut Jakobsoniin.⁵¹ Ilmeisesti Suomen kova kampanja alkoi tuottaa negatiivisia tuloksia, sillä Wright totesi Jakobsonin kannattavan kivenkovaan turvallisuusneuvoston edustuksen siirtämistä Taiwanilta Kiinan kansantasavallalle esittäen samalla itsensä Kiinan ehdokkaana pääsihteerivaalissa. Kiinan jäsenyyden vaihtumista yleiskokouksen äänestyksessä ei parantuneista suhteista huolimatta otettu Yhdysvalloissa riemulla vastaan. Ennemmin se oli uusi esimerkki YK:n yleiskokouksen siirtymisestä dekolonisaation ja erityisesti Afrikasta tulleiden uusien jäsenmaiden myötä yhä selkeämmin Yhdysvaltojen intressien vastaiseksi.⁵² Wright kysyikin suoraan Kissingeriltä, ansaitsiko Jakobson todella Yhdysvaltojen täyden tuen ja uskollisuuden.⁵³

Wright huomautti Kissingerille marraskuussa, ettei Kiinan tuesta Jakobsonille ollut mitään todisteita. Lisäksi hän ehdotti, että Kissinger kysyisi asiaa suoraan Kiinan uudelta YK-lähettiläältä ja vastaisi tämän mukaisesti Yhdysvaltain tuesta Jakobsonin ehdokkuudelle.⁵⁴ Ranskan YK-edustaja Jacques Kosciusko-Morizetin oli jo kertaalleen tiedustellut kiinalaisilta, oliko Jakobson heidän ehdokkaansa saaden vastaukseksi vain naurua.⁵⁵ Totuus Kiinan tuesta selvisi lopullisesti Kissingerin kysytyä asiaa Kiinan YK-edustaja Huang Hualta. Kissinger totesi tapaamisessa Huangin kanssa, että jotkut ehdokkaat olivat väittäneet Kiinan luvanneen tukea heitä, minkä Huang jyrkästi kiisti. Keskustelupöytäkirjaa luki-

47. Richard Nixon/Henry Kissinger 22.12.1971. The Kissinger Telephone Conversations, 1969–1977, DNSA (20.5.2019). “Well, no worse”

48. Max Jakobson Urho Kekkoselle 16.4.1971, 1/57 Urho Kekkonen arkisto.

49. The US and the PRC in the United Nations, Marshall Wright 21.11.1971, Folder: 103972-003-0001, ProQuest History Vault (17.10.2019); FRUS, United Nations, 412; Soikkanen 2008, 298.

50. Pastinen 1994, 273–274.

51. FRUS, United Nations, 398–399, 412–413.

52. Tim Naftali, Ronald Reagan’s Long-Hidden Racist Conversation With Richard Nixon. *The Atlantic* 31.7.2019; Pesu 2020, 241–242.

53. FRUS, United Nations, 412–413.

54. The US and the PRC in the United Nations, Marshall Wright 21.11.1971, Folder: 103972-003-0001, ProQuest History Vault (17.10.2019).

55. New Yorkista Washingtoniin 23.11.1971, USUN 4445 & China at the UN: Straws in the Wind, Memorandum for Henry A. Kissinger, Marshall Wright 23.11.1971, Folder: 103972-003-0001, ProQuest History Vault (17.10.2019).

essa voi tuntea Jakobsoniin kohdistuneen luottamuksen murenemisen ja muiden ehdokkaisen osakkeiden nousun:

Lähettiläs Huang: Mitä tulee pääsihteerikysymykseen, me emme tunne kaikkia ehdokkaita.

Kissinger: Me tunnemme heidät liiankin hyvin. (Lähettiläs Huang naurahtaa.)

Lähettiläs Huang: Ja me emme ole sitoutuneet yhteenkään.

Kissinger: Jotkut väittävät, että heillä on tukenne.

Lähettiläs Huang: Sitä me emme ole hyväksyneet.

Kissinger: Hyvä on. Tämä on hyvä tietää.

Lähettiläs Huang: Onko Yhdysvalloilla ajatuksia asian suhteen?

Kissinger: Ymmärtääkseni me olemme hie-man kallellamme Jakobsonin suuntaan, mutta olemme hyvin avoimia myös muille näkökulmille. Eikö niin George? (Bushille)

Lähettiläs Bush: Kyllä.

Kissinger: Mukana on myös monia muita, jotka voisivat olla hyväksyttävissä.⁵⁶

Jakobsonin viljelemä kuva Kiinan tuesta oli todellisuutta suurempi ja kääntyi lopulta itseään vastaan, mutta Kissinger nimesi silti Jakobsonin parhaaksi ehdokkaaksi. Kiinalaisille kävi kuitenkin selväksi, ettei Yhdysvallat hirttäytyisi Jakobsoniin. Vaikka ylipelattu ”Kiinan-kortti” jäi suomalaisten

käsiin, into kampanjapeliin suhteen ei laantunut. Juuri ennen Kiinan ja Yhdysvaltojen välistä kokousta Jakobson oli neuvotellut Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian YK-edustajien kanssa pääsihteerivaalin taktiikasta. Tässä neuvonpidossa Jakobson ei esiintynyt enää yhtä itsevarmasti Kiinan tuen suhteen, mutta sitäkin suuremmalla itseluottamuksella Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen tuen osalta. Jakobson totesi, että vaikka Kiina ja Neuvostoliitto olivat erittäin vastentahtoisia puhumaan nimistä, turvallisuusneuvoston viisi vakituista jäsenvaltiota tulisi saada saman pöydän ääreen alustaviin neuvotteluihin. Jakobson ehdotti Ison-Britannian tuovan Kiinan tietoon tukensa Jakobsonille, jotta he saisivat puristettua ”emme vastusta” -lausunnon Kiinalta. Tämä parantaisi Jakobsonin mukaan mahdollisuuksia ”pakottaa” Neuvostoliitto ja Ranska hyväksymään hänet.⁵⁷

Jakobson jakeli varsin estottomasti ohjeita Yhdysvalloille ja Isolle-Britannialle sekä pyrki peluuttamaan suurvaltoja vastakkain pääsihteerivaalissa, vaikka tilanne oli kääntymässä häntä vastaan. Jakobsonin luottamus Yhdysvaltojen tukeen oli huomattava ja pettymys sen puutteeseen heijastui myöhemmissä lausunnoissa Bushin petturuudesta. Luottamus kumpusi mitä ilmeisemmin Jakobsonin aiemmasta erittäin läheisestä suhteesta Yhdysvaltoihin YK:ssa. Tämä näkyi muun muassa Lähi-idän kuuden päivän sodan jälkeen vuonna 1967, jolloin YK:ssa hahmoteltiin päätöslauselmaa sodan lopettamiseksi. Jakobson ja Yhdysvaltojen YK-edustaja Arthur Goldberg vaihtoivat erittäin luottamuksellisesti kummankin valtion tietoja keskenään ja Jakobson merkittiin ”suojelluksi lähteeksi” Goldbergin sähköissä. Luottamuksesta kertovat myös Goldbergin

56. Memorandum of Conversation 23.11.1971; 10:00 p.m. - 11:55 p.m, Folder: 102681-003-0001, ProQuest History Vault (17.10.2019). ”Ambassador Huang: As for the question of the Secretary General, we aren't familiar with all the candidates put forward.

Dr. Kissinger: We are too familiar with them. (Ambassador Huang chuckles.)

Ambassador Huang: And we have undertaken no obligations to any.

Dr. Kissinger: Some claim they have your support.

Ambassador Huang: That was not said with our approval.

Dr. Kissinger: All right. That's good to know.

Ambassador Huang: Does the U.S. side have any ideas along these lines?

Dr. Kissinger: As I understand it, we have a slight leaning toward Jakobson, but we are very open to other views. Is that right, George? (to Bush)

Ambassador Bush: Yes.

Dr. Kissinger: There are a number of others who would also be acceptable.”

57. The Evening Notes, 24.11.1971, U.S. Declassified Documents Online, <https://www.gale.com/intl/c/us-declassified-documents-online> (30.10.2020). ”boxing in”.

sähkeet Washingtoniin, joissa hän kertoi Jakobsonin antamista Suomen kautta tulleista tiedoista ja Goldberg puolestaan määritteli miltä osin hänen antamia tietoja sopi raportoida Helsinkiin.⁵⁸ Vuonna 1971 Yhdysvaltojen YK-lähetystössä henkilöt olivat kuitenkin vaihtuneet, eivätkä he olleet enää samalla aaltopituudella Jakobsonin kanssa.

Kiinan tuen suurentelun tullessa esiin, myös suomalaisten vakuuttelut siitä, että Kekkonen pystyisi taivuttelemaan Neuvostoliiton Jakobsonin taakse vaikuttivat entistä ontommilta. Tuskin Kissinger olisi muutenkaan sitoutunut suomalaisen pääsihteeriehdokkaaseen, jonka läpimenoa Neuvostoliitto kiihkeästi vastusti. Jos vastustus oli Yhdysvalloissa vielä epäselvää, niin 2. joulukuuta 1971 käydyissä Bushin ja Neuvostoliiton YK-edustaja Jakov Malikin välisissä neuvotteluissa asia tuli viimeistään selväksi. ”Teidän valkoinen hevosenne on kuollut. En osaa sanoa teidän mustasta hevosesta, sillä en tiedä kuka hän on”, totesi Malik viitaten Jakobsoniin ja peräänkuuluttaen vaihtoehtoja ehdokasta. Bushin kiistäessä Jakobsonin

■ Kuva 3. Väistyvä pääsihteerin U Thant kärsi sairauksista ja kategorisesti kieltäytyi jatkosta, vaikka erityisesti Neuvostoliitto toivoi hänen jatkavan. Yhdysvallat puolestaan halusi uuden pääsihteerin, sillä U Thant arvosteli kovasanaisesti Vietnamin sotaa ja Yhdysvalloissa ei oltu tyytyväisiä hänen tapaansa johtaa YK:ta. Jakobson tapasi U Thantin pääsihteerikilvan loppuratkaisujen häämöttäessä 12.10.1971. Lähde: UN7770884, UN Photo/Teddy Chen.

olevan Yhdysvaltain ehdokas ja tiedustellessa Neuvostoliiton vastustuksen syytä, Malik veti Jakobsonin nimen kuullessaan ison X:n ilmaan. Syyksi vastustukselle Malik ja Viktor Isrealen sanoivat tärkeän ryhmän vastustavan Jakobsonia YK:ssa viitaten arabivaltioihin ja Jakobsonin juutalaisuuteen, eivätkä päivänvastaiset perustelut vaikuttaneet miehiin.⁵⁹ Neuvostoliiton johdon järkkymättömyys oli käynyt selville myös Suomessa, jossa pohdittiin Jakobsonin vaihtamista Ilkka Pastiseen ja häneen oltiin myös viime hetkillä yhteydessä sekä Neuvostoliitosta että Yhdysvalloista.

58. Esim. New Yorkista Washingtoniin 2.7.1967, USUN 321 & New Yorkista Washingtoniin 16.10.1967, USUN 1460. U.S. Declassified Documents Online (30.10.2020). ”Protect source”.

59. FRUS, United Nations, 419–420. ”Your white horse is dead, I don’t know about your dark horse since I don’t know who he is.”

Pastinen kuitenkin kieltäytyi liian myöhäisenä pitämistään ehdotuksista.⁶⁰

Kampanjan kaksi armoniskua

Neuvostoliiton varsin ehdottomien mielipiteiden ja suomalaisten katteettomien tietojen paljastumisen jälkeen Jakobson oli ennemminkin mahdollisuus jonkinlaisen sopimuksen tekoon suurvaltojen kesken kuin todennäköinen seuraava pääsihteeri. Waldheim ei kuitenkaan ollut sellainen nimi, jonka puolesta Yhdysvaltojen tarvitsisi luopua omasta ehdokkaastaan, sillä hän oli alun perinkin ennemmin Neuvostoliiton kuin Yhdysvaltain mieleen. Tässä mielessä mielenkiinto kohdistuu niiden päivien tapahtumiin, jolloin Jakobsonin haaveet YK:n pääsihteerin virasta lopullisesti kaatuivat.

Pääsihteerin valinta suoritettiin turvallisuusneuvoston salaisella lippuäänestyksellä, jossa valituksi tulemiseen riitti yhdeksän ääntä viidestätoista mahdollisesta ilman turvallisuusneuvoston viiden pysyvän jäsenen vastustusta. Veto-oikeus kuuluu pysyvien jäsenten oikeuteen aina turvallisuusneuvoston äänestyksissä. Tämän lisäksi kolmantena mahdollisuutena oli pidättäytyä äänestämästä tiettyä ehdokasta. Kiinan ykkösehdokkaaksi nousi ennen turvallisuusneuvoston äänestystä Chilen Felipe Herrera, joka oli jo kansallisuuden perusteella mahdoton ehdokas Yhdysvalloille. Näin ollen hänellä ei ollut mahdollisuuksia läpimenoon. Kiinan toinen vaihtoehto oli Jakobson ja Kiina veto-oikeudellaan esti Waldheimin valinnan, jota sekä Kiina että Iso-Britannia olivat vastustaneet ensimmäisellä kierroksella, mutta toisella kierroksella vain Kiina. Neuvostoliitto puolestaan tuki mukana roikkuvaa Gunnar Jarringia ja Waldheimia, vaikkakin Bushin mukaan Waldheim ei ollut minkään maan ykkösehdokas.⁶¹

Kiinasta tuli näin ollen pääsihteerivaalissa kuninkaantekijä. Ennen ratkaisevaa kolmatta äänestyskierrosta 21. joulukuuta 1971 Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen YK-edustustot saivat maiden ulkoministerien Bermudalla käymien neuvottelujen jälkeen ohjeet estää Waldheimin

valinta pääsihteeriksi. Molemmat maat olivat kuitenkin toisella kierroksella äänestäneet Waldheimin puolesta, joten vastustaminen olisi ollut täydellinen takin käänös. Tätä ei tarvinnut tehdä, sillä Suomen ja Norjan YK-delegaatioista vakuutettiin, että Kiinan vastustus tulisi pitämään. Jakobson itse sanoi Bushille, että Kiina vastustaisi Waldheimia hamaan loppuun saakka. Tosin Itävallasta ja Italiasta tuli myös toisenlaista viestiä, joiden mukaan pattitilanteessa Kiina olisi valmis hyväksymään Waldheimin. Bush pohti sähköissään ulkoministeriöön, että aika näyttää kumman tiedot pitivät paikkaansa, mutta hän päätti luottaa Suomen ja erityisesti Norjan arviointiin Kiinan vastustuksesta Waldheimia kohtaa.

Toisella äänestyskierroksella 20. joulukuuta mukaan oli tullut myös Argentiinan Carlos Ortiz de Rozas, joka keräsi yllättävän vahvan kannatuksen kymmenellä äänellä, mutta samalla tavalla kuin Jakobson sai Neuvostoliiton veton. Kolmannella kierroksella Suomessa ja Yhdysvaltojen ulkoministeriössä laskettiin, että Kiinan veton pitäessä kisa olisi Jakobsonin ja Ortiz de Rozasin välinen, sillä myös Jakobsonin toisen kierroksen yhdeksän ääntä riittivät valintaan. Tästä syystä Yhdysvallat ja Iso-Britannia pidättäytyivät Waldheimista äänestettäessä. Kun Kiina ei yllättäen vastustanutkaan enää kolmannella kierroksella Waldheimia, hän tuli valituksi pääsihteeriksi yhdellätoista äänellä.⁶²

Ilkka Pastisen mukaan Ranska sai Kiinan pään kääntymään Waldheimin suhteen.⁶³ Ranska oli jo aiemmin suhtautunut epäilevästi Jakobsoniin, mutta pidättäytyi äänestyksissä. Tilanne tultui entisestään, kun suomalaiset luulivat Ranskan esittäneen ensimmäisellä kierroksella veton Jakobsonia vastaan. Timo Soikkanen toteaa, että New Yorkista tuli Helsinkiin ohje ottaa Ranskan suurlähettiläs puhutteluun, mutta tätä ei suositettu toteuttamaan Helsingissä.⁶⁴ ”Puhuttelu” tapahtui kuitenkin suoraan YK:ssa Helsingin tietämättä. Bushin mukaan ranskalaiset olivat raivoissaan väitteestä ja vannovat suomalaisille pidättäytyneensä Jakobsonista, minkä suomalaiset lopulta hyväksyivät.⁶⁵ Ranska jatkoi pidättäy-

60. Soikkanen 2008, 306–307.

61. FRUS, United Nations, 435–436; Soikkanen 2008, 305–308.

62. FRUS, United Nations, 441–445; Soikkanen 2008, 305–308.

63. Pastinen 1994, 259.

64. Soikkanen 2008, 306.

65. FRUS, United Nations, 168–169, 443.

tymistä Jakobsonia äänestettäessä, mutta kuva suomalaisten kampanjasta ei ainakaan parantunut. Jos Pastisen arvelut Ranskan roolista Kiinan äänestyskäyttäytymiseen osuvat oikeaan, suomalaiset saavat syyttää itseään Ranskan ärsyttämisestä epädiplomaattisella toiminnalla.

Jakobsonin kampanjan kannalta ratkaisevat iskut oli kuitenkin annettu jo aiemmin – tarkalleen ottaen 16. ja 17. joulukuuta. Tuolloin Neuvostoliiton Malik ensin ehdotti pääsihteerikilvan ratkaisua salaisella lippuäänestyksellä ja sen toteuduttua Yhdysvallat pidättäytyi Waldheimista ensimmäisellä kierroksella antaen ymmärtää tämän olevan hyväksyttävissä. Jakobsonin taktiikka oli perustunut siihen, ettei Neuvostoliitto tosipaikan tullen julkisesti esittäisi vetoa Suomea vastaan. Tällä ajatuksella vakuuteltiin myös Yhdysvaltoja Jakobsonin mahdollisuuksista tosipaikan tullen ylittää Neuvostoliitossa esiintynyt vastustus. Suljettu lippuäänestys tarkoitti kuitenkin sitä, että Neuvostoliitto saattoi esittää vetonsa salaisesti ja Jakobsonin taktiikka koki ratkaisevan takaiskun.

Jakobson kirjoitti myöhemmin ymmärtäneensä tuoreeltaan menettelyn merkityksen omalle kampanjalleen.⁶⁶ Tämä näkyi Timo Soikkasen mukaan myös siinä, että Jakobson ei enää tämän jälkeen hoitanut raportointia Suomeen, vaan tiedottaminen jäi Hyvärisen kontolle.⁶⁷ Neuvostoliiton vastustus Jakobsonia vastaan tulisi pitämään, erityisesti kun Yhdysvallat ilmaisi epäsuorasti hyväksyvänsä Waldheimin, mikä oli samanlainen isku vasten suomalaisten kasvoja kuin salaisen äänestyksen hyväksyminen. Jälkeenpäin on helppo todeta nimenomaan näiden päivien olleen ratkaisevia Waldheimin valinnalle, sillä suomalaisten pyrkimys palauttaa äänestys kädennostolla tapahtuvaksi ei tuottanut tulosta. Bush nosti suomalaisten ja Yhdysvaltain ulkoministeriön aloitteesta asian esiin ensimmäisen äänestyksen jälkeen turvallisuusneuvoston viiden vakituisen jäsenen kokouksessa, mutta ehdotus sai Yhdysvaltojen ulkoministeriölle lähetetyin

sähkeen mukaan välittömän ja tiukan vastustuksen.⁶⁸

Yhdysvallat pelasi pääsihteeripeliä pehmeästi ja mahdollisti toiminnallaan Waldheimin valinnan kompromissiehdokkaana, vaikka hän oli useimmissa arvioissa korkeintaan hyväksyttävä vaihtoehto tai viimeinen oljenkorsi, eikä hänellä ollut aitoa kannatusta oikein mistään suunnasta.⁶⁹ Mistä syystä Yhdysvallat sitten suostui menettelyyn, jossa pääsihteerin valittiin salaisella äänestyksellä ja päätti olla estämättä Waldheimin nousua todennäköisimmäksi ehdokkaaksi? Yhdysvalloissa pääsihteerinvaali kietoutui osaksi globaalia kylmän sodan vaikutusvaltakamppailua ja syy pehmeään peliin löytyy ennen kaikkea kylmän sodan laajemmasta tilanteesta, joka imaisi pääsihteerivaalit mukaansa.

Globaalin kylmän sodan imu

Samaan aikaan kun pääsihteerin valinnasta käytiin neuvonpitoa turvallisuusneuvoston vakituisten jäsenten kesken, turvallisuusneuvoston pöydällä oli myös Intian ja Pakistanin välinen tulitaukosopimus. Itä-Pakistanin (myöhemmin Bangladesh) itsehallintopyrkimykset johtivat vuoden 1971 aikana joukkomurhiin ja systemaattisiin raiskauksiin, jotka mahdollistanutta ja toteuttanutta Pakistanin hallintoa Yhdysvallat tuki omien kylmän sodan geopolittisten tavoitteidensa takia.⁷⁰ Intian puututtua lopulta sotilaallisesti tilanteeseen ja maan asevoimien edetessä rintamalla konflikti nousi kylmän sodan polttavaksi kysymykseksi. Christopher Clary on todennut Nixonin ja Kissingerin yliarvioineen Pakistanin merkitystä Yhdysvaltojen Kiinan-politiikalle sekä arvioineen väärin taistelun voimasuhteita ja Kiinan reaktioita. Tämä politiikka sai aikaan Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisen kriisin, Intian vieraantumisen Yhdysvalloista ja lähes sotatilan Kiinan ja Neuvostoliiton välille.⁷¹ Pääsihteerivaalin kannalta tällä oli merkitystä siitä syystä, että Valkoisessa talossa nähtiin tien ase-

66. Jakobson 1983, 352–353.

67. Soikkanen 2008, 305.

68. FRUS, United Nations, 439.

69. FRUS, United Nations, 423, 434–436.

70. Christian Gerlach, *Crowd Violence in East Pakistan/Bangladesh 1971–1972*. Teoksessa Frank Jacob (toim.) *Genocide and Mass Violence in Asia*. De Gruyter Oldenbourg 2019, 15–39.

71. Christopher Clary, *Tilting at windmills. The flawed U.S. policy toward the 1971 Indo-Pakistani war*. *Journal of Strategic Studies* 42 (2019), 677–700.

lepoon ja Pakistanin selviytymiseen kulkevan Moskovan kautta Intian ja Neuvostoliiton solmittua ystävyys sopimuksen (Indo-Soviet Treaty of Peace, Friendship and Cooperation) elokuussa 1971.

Pääsihteerikisan kaartaessa loppusuoralle Valkoisessa talossa vallitsi epäuskoinen tunnelma Nixonin ja Kissingerin raivotessa vuorotellen toisilleen Intian ja Neuvostoliiton toimista ja niiden seurauksista, joista viimeisenä olisi kenties täysimittainen ydinsota suurvaltojen välillä. Konfliktia lähestyttiin täysin kylmän sodan perspektiivissä eikä lainkaan paikallisena, mikä yhdistettynä päätöksenteon keskittymiseen Nixon-Kissinger-akselille aiheutti olosuhteisiin nähden suhteetonta ulkopolitiikkaa. Kissinger raivosi Nixonille, että kyseessä olisi uusi Reininmaa viitaten nuoruutensa kokemuksiin liennytyspolitiikasta Hitlerin Saksaa kohtaan. Jos Intian annettaisiin valloittaa Pakistan, se olisi Kissingerin mukaan kohtalokas isku hänen vaalimalleen kylmän sodan voimatasapainolle. Se palkitsisi Intian ja Neuvostoliiton aggression, mikä tietäisi lopulta Yhdysvaltojen loppua.⁷²

Nixon oli puolestaan joulukuun 16. päivän aamuna raivoissaan Neuvostoliiton viivyttelystä ja sodan jatkumisesta. Hän oli valmis lopettamaan Lähi-idän rauhanneuvottelut, lisäämään asetoimituksia Israeliin ja katkaisemaan SALT-neuvottelut sekä takaportin yhteydet Neuvostoliittoon, jos Intia ei lopettaisi hyökkäystä Pakistaniin. Nixon oli valmis toimimaan heti, mutta tällä kertaa Kissinger katsoi, että asiaa pitäisi tarkkailla vielä vuorokausi.⁷³ Tämä kannatti, sillä tuntia myöhemmin Intia julisti yksipuolisen tulitauon ja tunnelma Valkoisessa talossa muuttui täysin. Nixon ja Kissinger näkivät aselevon tulleen Neuvostoliiton vaikutuksesta ja se piti vielä viimeistellä YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmalla, joka todella lopettaisi sodan ja pelastaisi Pakistanin. Nixon pyysi Kissingeriä hoitamaan tämän ja totesi, että heidän tulisi tehdä sopimus

Neuvostoliiton kanssa, jos he todella olivat autta- neet tilanteen laukeamisessa.⁷⁴

Sopimus hiottiin loppuun YK:ssa, jossa Kissinger oli edeltävänä päivänä antanut Bushille valtuudet toimia. Hänen käskettiin olla välittämättä muiden (eli ulkoministeriön) ohjeista ja operoida suoraan Valkoisen talon kanssa.⁷⁵ Bush on meidän miehemme, totesi Kissinger Ison-Britannian lähettiläälle ja käski Bushin pitää ulkoministeriö pimennossa eräistä yksityiskohdista sekä ennen kaikkea saada päätöslauselma hyväksytyksi turvallisuusneuvostossa.⁷⁶ Kissinger totesi Neuvostoliiton Washingtonin lähetystöstä Yuli Vorontsoville, ettei Neuvostoliiton antama päätöslauselmaehdotus ollut hyväksyttävissä, mutta toivoi, että turvallisuusneuvoston vaihtuvien jäsenten ehdotus olisi neuvoteltavissa. Vorontsovin mukaan neuvottelunvaraa todennäköisesti olisi ja asia annettiin YK-edustajien hoidettavaksi. Kissinger antoi päivää ennen pääsihteerivaalin äänestysmenettelyä käytyä keskustelua Bushille ohjeeksi saattaa päätöslauselmaehdotus hyväksytyksi yhdessä neuvostoliittolaisten kanssa.⁷⁷ Kysymys kuuluu, kuinka paljon nämä asian sotkeutuivat toisiinsa ja mikä lopulta oli sopimuksen luonne.

Asioiden sekoittumisesta antaa vihiä Yhdysvaltojen entisen YK-edustaja Arthur Goldbergin puhelu Kissingerin kanssa juuri ennen ensimmäistä äänestystä pääsihteeristä. Goldberg oli turhautunut äänestysmenettelystä, jota Yhdysvallat ei ollut estänyt. Goldbergin mukaan salainen äänestys oli Neuvostoliiton keino olla ilmaisematta sitä, etteivät he voineet hyväksyä suomalaista ja juutalaista pääsihteeriksi. Yhdysvallat voisi silti edelleen vastata äänestystapamenettelyyn vastustamalla kaikkia muita paitsi Jakobsonia ensimmäisessä turvallisuusneuvoston äänestyksessä, mutta Kissinger ei lämmennyt tälle ehdotukselle. Kissinger totesi salaisen äänestyksen olleen Neuvostoliiton ehdotus ja hän oli henkilökohtaisesti suositellut sen hyväksymistä

72. Gary J. Bass, *The Blood Telegram. Nixon, Kissinger, and a Forgotten Genocide*. Vintage 2013.

73. FRUS, 1969–1976, Volume XI, South Asia Crisis, 1971. Toim. Louis J. Smith & Edward C. Keefer. United States Government Printing Office 2005, 837–840.

74. Richard Nixon/Henry Kissinger 16.12.1971 (10:40 am), The Kissinger Telephone Conversations, 1969–1977, DNSA.

75. Lord Cromer/Henry Kissinger 16.12.1971 (12:26 p.m.), Folder: 101096-010-0640, ProQuest History Vault (21.10.2019); George Bush/Henry Kissinger, 15.12.1971 (5:00 p.m.), Folder: 101096-010-0565, ProQuest History Vault (21.10.2019).

76. George Bush/Henry Kissinger 15.12.1971, Folder: 101096-010-0565 ProQuest History Vault (21.10.2019); George Bush/Henry Kissinger 16.12.1971 (11:23 am), Folder: 101096-010-0640, ProQuest History Vault (21.10.2019).

77. Richard Nixon/Henry Kissinger 16.12.1971 (5:15 pm), The Kissinger Telephone Conversations, 1969–1977, DNSA (20.5.2019).

ulkoministeriölle. Keskustelumuistio on tämän jälkeen jossain määrin tulkinnanvarainen, mutta todettuaan, ettei presidenttiä tulisi sotkea asiaan Kissinger totesi: "Meidän piti tehdä se pitääksemme heidät [Intia] poissa Länsi-Pakistanista. Emme niinkään välittäneet Itä-Pakistanista."⁷⁸ Tämän jälkeen Goldberg toteaa, ettei ollut sillä hetkellä hallinnossa eikä tuntenut kaikkia faktoja, muttei olisi itse suostunut Neuvostoliiton vedettäväksi, vaan vaatinut äänestystä menetelmästä. Goldbergin mielestä Yhdysvallat päästi Neuvostoliiton otteestaan suostuessaan suljettuun äänestykseen.

Kissingerille Intian ja Pakistanin välinen sota oli YK:n pääsihteerikilpaa merkittävämpi peli, mikä selittää myös Kissingerin ohjeen suljetun lippuäänestyksen hyväksymisestä. Eteläisen Aasian tilanne ja pääsihteerikilpa menivät tahattomasti ristiin. Marshall Wright totesi jo marraskuussa Kissingerille, ettei Neuvostoliitto halunnut Jakobsonia, muttei toisaalta halunnut myöskään tuoda vastustaan julki. Wright ehdotti suoraan Kissingerille mahdollisuutta käyttää tätä hyväkseen sopimalla toisen ehdokkaan läpimenoista.⁷⁹ Tämä näyttääkin todennäköisimmältä selitykseltä Yhdysvaltojen pehmeään pääsihteeripeliin.

Ehkä suurvaltojen välille tehtiin suullinen sopimus, jossa Neuvostoliitto auttoi Yhdysvaltoja Intian kysymyksessä ja Yhdysvallat Neuvostoliittoa YK:n pääsihteerivaalissa. Tällaista suurvaltojen välistä sopimusta suomalaiset myös pelkäsivät ennen viimeistä äänestystä.⁸⁰ Tai kenties varsinaista sopimusta ei tehty, mutta asiat joka tapauksessa löivät ristiin New Yorkissa, jossa molemmat asiat olivat samana iltana pöydällä. Se on varmaa, että Kissinger ja Bush eivät halunneet vaarantaa aselepoa Pakistanissa tukeakseen suomalaista pääsihteeriehdokasta, jonka mahdollisuudet olivat jo pidemmän aikaa herättäneet epäilyjä. Historian ironiaa on, että suomalaisen pääsihteeriehdokkaan taival päättyi lopullisesti kansainvälisen politiikan tilanteeseen, johon Yhdysvallat suhtautui suhteettomalla voimalla ja jossa Neuvostoliitto, jolla ei ollut juuri osaa eikä arpaakaan itse konfliktiin, keräsi hyödyt itselleen. Eräs

näistä hyödyistä oli Jakobsonin lopullinen upottaminen YK:ssa ja Waldheimin valinta pääsihteeriksi.

Suomi suurvaltojen pelissä

Suomessa esiintyneet tulkinnot Yhdysvaltojen petturuudesta tai suoranaisestä suomalaisten hyväksikäytöstä pääsihteerikisassa ovat olleet ylitseampuvia. Väitetty petturuus tapahtui ennen kaikkea suomalaisten epärealistisiin odotuksiin nähden. Tilanteen arviointia tosin hankaloitti Yhdysvaltojen ulkopoliittikan sisäinen jännite ulkoministeriön ja Valkoisen talon välillä. Ulkoministeriössä Jakobson sai varauksettoman kannatuksen, mutta erityisesti Kissinger näki vähemmän itsenäisen ja tätä kautta ohjailtavissa olevan YK:n pääsihteerin hyvänä vaihtoehtona. Tässä mielessä Jakobsonin esittämä käsitys, ettei Kissinger ollut kiinnostunut YK:sta eikä vaikuttanut päätökseen, on väärä. Jakobsonin nimi nousi suurvaltojen johtajien pöydälle, mutta niissä kylmän sotaa pelattiin usealla rintamalla samaan aikaan.

Kylmän sodan dikotomia ja liennytskehtityksen mahdollisuudet sekä rajoitteet näkyivät uutta pääsihteeria valittaessa. Kaikilla turvallisuusneuvoston vakituksilla jäsenillä oli veto-oikeus turvallisuusneuvostossa, mutta niillä ei ollut intressiä hankaloittaa valintaa, jos suurvallat pääsisivät tietystä ehdokkaasta sopuun. Intian ja Pakistanin välisen sodan lopettaminen nousi puolestaan Valkoisen talon asialistalla pääsihteerikysymystä merkittävämmäksi tekijäksi eikä Kissingerille tuottanut ongelmia myydä erityisesti Yhdysvaltojen ulkoministeriön suosikkina ollutta Jakobsonia, jos tämä helpottaisi Yhdysvaltojen asemaa Kaukoidässä. Samalla suomalaisten oma pelaaminen oli jo syksyn 1971 aikana aiheuttanut yhä lisääntyvää hallaa omalle kampanjalle. Esiintyminen Kiinan ehdokkaana vieraannutti erityisesti Yhdysvaltoja, jossa Kiinan jäsenyyden siirtyminen pois Taiwanilta ei ollut helppo palauttaa nieltäväksi. Vahva pääsihteeriksi ei välttämättä ollutkaan houkutteleva tilanteessa, jossa dekolonisointi muokkaama yleiskokous teki yhä useammin Yhdysvaltojen kannan vastaisia päätöslauselmia.

78. Arthur Goldberg/Henry Kissinger 17.12.1971 (3:55 pm), The Kissinger Telephone Conversations, 1969–1977, DNSA (20.5.2019). "We had to do it to keep them off W. Pakistan. We weren't concerned so much about East Pakistan [sic]."

79. FRUS, United Nations, 412.

80. FRUS, United Nations, 443.

Myöskään yksityiset tiukkasävyiset neuvottelut ranskalaisten kanssa eivät parantaneet kuvaa Jakobsonista.

Pääsihteerivaalia pelanneet Suomen edustajat toimivat monessa kohtaa hyvin autonomisesti ilman ulkoministeriön tai Kekkonen hyväksyntää, tai jopa niiden toiveiden vastaisesti. Suomalaiset olivat myös valmiita pelaamaan kisan hamaan loppuun saakka, eikä tässä mielessä kenenkään tarvinnut erityisesti rohkaista suomalaisia, jotka ymmärsivät Neuvostoliiton vastustavan Jakobsonia, mutta jatkoivat pelaamista. Sen sijaan, että Jakobsonista olisi luovuttu, panoksia nostettiin entisestään. Yleensä kylmän sodan kansainvälisessä politiikassa sillanrakentajan, liennytyksen ja rauhan puolesta toiminut Suomi pelasi raa'asti suurvaltoja vastakkain pääsihteerivaalissa. Tämä kertoo omaa kieltään pääsihteerikampanjan merkityksestä Suomelle ja erityisesti Jakobsonille tukijoineen. Siinä oltiin valmiita menemään täy-

sin uusille ulkopoliittisille urille. Samalla Suomen vaikutusvallan rajat tulivat vastaan pelissä, jossa Suomi tai Jakobson eivät olleet niin tärkeitä pelaajia, etteikö niitä tarvittaessa voinut myydä kylmän sodan alttarilla. Tässä mielessä ajoituksella oli ratkaiseva merkitys ja se osoittautui katastrofaaliseksi Jakobsonin valinnalle. Intian ja Pakistanin välinen sota, Kiinan jäsenyyden muutos ja Bushin tulo maaliskuussa 1971 Yhdysvaltojen YK-lähettilääksi pelasivat kaikki lopulta Jakobsonia vastaan. Suomi oli kylmän sodan määrittämässä kansainvälisessä politiikassa hyödyllinen ja tätä kautta kokoonsa nähden vaikutusvaltainen toimija tarjotessaan mahdollisuuksia suurvalloille, ei niinkään ajaessaan omia näistä erillisiä tavoitteita.

VTT **Jukka Pesu** on poliittisen historian tutkijatohtori Turun yliopistossa. **Sähköposti:** jjpesu@utu.fi